

כיצד נאהיב את התורה והמצוות על ילדינו

נכתב בס"ד ע"י
הרב יחיאל פליסקין
מחבר ספר 'שתולים בבית השם'

יו"ל ע"י ארגון
'שתולים' – להצליח בחינוך'
טל: 0527671485

אם ברצונכם לקבל חוברות ומאמרים נוספים בעניני חינוך
הצטרפו לרשימת התפוצה של 'שתולים', בדוא"ל: A9414725@walla.co.il

להארות ותגובות בנושאי החוברת
ניתן לפנות ישירות למחבר
דוא"ל: Ymp803@gmail.com

פרק א. עצה בדוקה ומנוסה לילדים צדיקים - לא להלחיץ למצוות

"וזכני לגדל!" - השאיפה הזו משותפת לכל הורה יהודי נאמן: ילדים העוסקים בתורה מתוך שמחה, ומקיימים מצוות בחשק. כל נער שכזה זוכה לטובה כפולה ומכופלת: ראשית, עצם זכותו העצומה לקיים תורה ומצוות. ועוד, שהוא שמור יותר מן הרוחות הרעות המנשבות בחוץ, שהרי טוב לו בפנים. ועוד, שמיסב נחת להוריו, למוריו, ולריבונו של עולם.

אבל, רבונו של עולם, איך עושים זאת? הן כולנו יודעים כי הנוער של היום הוא עסק מורכב... איך בכל זאת נוכל להצליח? ובכן, עצה ראשונה היא, **לחנך לתורה ומצוות אך ורק מתוך רצון ושמחה, ולהמנע מכל שימוש בכפייה, ענישה או גערה**, בכל הנוגע לשמירת תורה ומצוות.

מנסיוני לאורך השנים ראיתי, כי הורים שנוהגים כך, ונמנעים לחלוטין מכל סממן של הלחצה ביחס לשמירת מצוות, דווקא הם זוכים בדרך כלל לילדים מהסוג שכולנו מקווים אליהם: **"אוהבי ה', יראי אלוקים, ומאירים את העולם בתורה ובמעשים טובים"**.

ואילו הורים אחרים, שנוזפים במי שאינו מתפלל כראוי, שמתקצפים למול ביטול תורה של ילדם, שתוקעים עצמם לדקדק בגודל פיאוריותו וציציותיו של בנם - במקרים רבים לצערנו מגדלים ילדים מרוחקים, מנותקים. בין אם מדובר בילדים שירדו בשמירת מצוות, ובין אם מדובר בכאלו המקיימים מצוות באופן מנוון, בלי חשק ובלי טעם, רק כדי 'לצאת ידי חובה' [ואם הם הורים בינונים, שנוזפים קצת ושותקים קצת, בהרבה מקרים יזכו גם כן לילדים בינונים, שיש להם איזה חשק לתורה ומצוות, אך לא מאד הרבה].

פרק ב. סיפורים מן השטח

וכך סיפר לי אחד מתלמידי, בחור כבן ארבע-עשרה: **"כשהייתי לאחר בר מצוה, הייתי מתפלל 'רשמית' שלש תפילות ביום, אבל למעשה הייתי מפסיד מדי פעם תפילות, או שהייתי מפסיד זמן קריאת שמע של שחרית. בכל פעם שהייתי מפסיד תפילה או קריאת שמע, הייתי מקבל שיחת מוסר מהורי, כגון: "איך יתכן שהפסדת מצוות עשה דאורייתא", או: "איך אתה לא מתבייש להפסיד תפילה, אפילו הדתיים מתפללים שלש תפילות ביום", וכד'. בקיצור, דאגו לתת לי הרגשה רעה בכל פעם. לאחר זמן מסוים שזה נמשך, לא יכלתי לסבול זאת יותר, והחלטתי סופית שאני לא מתפלל יותר בכלל [בימי חול], ומאז הם הפסיקו להעיר לי כל פעם, כי הם פשוט קלטו שאני לא מתפלל זהו.**

אמנם מכיון שבכל זאת אני יהודי, ואני מאמין בקב"ה ואוהב אותו, אני מקפיד על שני דברים: הנחת תפילין כל יום בכל מצב, ותפילה בבית הכנסת בשבת.

בנוסף, אבא שלי נהג להכריח אותי ללמוד איתו כל יום למשך שעה לפני שאני יוצא לשחק עם חברים. לא הייתה לי ברירה וישבתי מולו שעה, אך למעשה לא הקשבתי כלום, ורק הוא קרא והסביר כל הזמן. אני ישבתי שם מעונה, מסתכל אלף פעם על השעון, ומחכה שהזמן יעבור. כיום, אני לא מוכן ללמוד גמרא בשום אופן. לאחרונה אבא שלי הבטיח לי שלש מאות שקלים על כל יום בו אלמד למשך שעתיים¹, אבל עכשיו אני לא מוכן ללמוד גמרא בעד שום הון שבעולם".

מאידך, זכורני מקרה שהטביע בי רושם עמוק. בהיותי אברך צעיר, ראיתי בבית הכנסת שני ילדים בסביבות גיל בר-מצוה, לומדים בחשק עצום ומתפללים בשמחה ובכוונה, עד שגם אני התחזקתי מהם. מכיון שהתעניינתי מאז ומתמיד בדרכי החינוך, חיפשתי את אביהם כדי לשאול אותו לפרש הענין, אך לא מצאתיו, הסתבר שהוא לא היה בכלל באיזור. התפעלותי אז גדלה שבעתיים, כשנוכחתי שאותם ילדים מתנהגים כך מעצמם, הרחק מעינו הבוחנת של האב. לאחר זמן כשסוף סוף מצאתיו, שאלתי אותו ישירות: "תגיד לי, מה הסוד שלך?" לאחר כמה תשובות התחמקות מנומסות, השיב לגופו של ענין: "אפס אחוזי כפייה לתורה ולמצוות. מעולם לא כפיתי, או נזפתי, או כעסתי עליהם אם סירבו ללמוד או להתפלל או לבא לבית הכנסת, לכן יש להם הרבה חשק משל עצמם"...

לסיכום, הנסיון מעיד כאלף עדים: ככל שהורים מלחיצים פחות לשמירת מצוות, עולה הרמה הרוחנית של ילדיהם.

פרק ג. דעת תורה בנושא הלחצה למצוות

רבים מגדולי ישראל בדורנו ובדור הקודם, התבטאו ודיברו כדברים האלה, כדלהלן.

כך רגיל לומר הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, בשיחותיו בפני אברכים: יש הורים שמחנכים את ילדיהם בצורה לא נכונה, מחנכים את הילדים ליראת שמים, לתורה ולמצוות, אבל החינוך הוא **כזה שגורם לילד שישנא את התורה והמצוות, מפני שמחנכים אותו בכפייה**. והדברים ידועים, שאם מכריחים את הילד לעשות דבר בכפייה, זה משניא עליו את אותו הדבר, וכשמכריחים את הילדים להתפלל הם מפסיקים להתפלל, לכן יש ילדים שעומדים בבית הכנסת ולא מוציאים מילה מהפה, מפני שהכריחו אותם להתפלל.

¹ הערה: הבטחת הכספים הזו היא גם כן התנהלות בעייתית לכשעצמה, ובפרט סכום כה גדול לנער צעיר. ועוד יורחב בזה אי"ה.

החינוך הנכון הוא שלא בדרך כפייה, לכן כשמתחילים ללמד את הילד אל"ף בי"ת, אם רואים שאינו רוצה ללמוד, מפתים אותו ונותנים לו סוכרייה, ובמשך הזמן כשהוא יודע הוא נהנה מזה, והידיעה נותנת לו מרץ להמשיך הלאה, וכך בכל השלבים שמלמדים אותו, במשך הזמן יקבל טעם בזה, עד שירצה מעצמו ללמוד. וכיצד מחנכים לתפילה? הילד בטבעו מחקה את אביו ומתפלל כמוהו, וכפי שרואים ילד קטן שמגיע הביתה ולובש את הטלית של אביו ועושה את עצמו לחזן, זהו טבע החיקוי, כי הוא רואה שהגדולים עושים ככה, וממילא גם הוא רוצה להיות כמו גדול, למרות שאינו מבין מדוע עושים זאת. וכך במשך הזמן הרגל נעשה טבע עד שמבין את פירוש המילים ומקבל טעם בתפילה, שהתפילה נעשית אצלו תענוג, אבל אם מכריחים אותו בכפייה להתפלל, זה משניא עליו את התפילה.

הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל כתב מכתב עבור ארגון 'תפארת בחורים', שהוא מסגרת לימוד שבועית ללימוד בצוותא האבות עם בניהם הבחורים, ובין הדברים כתב: ולכן מה טוב יעשו האבות שיצטרפו עם בניהם הבחורים ללימוד בסדרים אלו, לא בדרך כפייה וקפידא רחמנא ליצלן, אלא בדרך של קירוב וברוב אהבה, וילמד הבן מן האב בהסברת פנים ובשמחה (דרכי החיים ח"א עמ' יז). שימו לב לביטוי החריף בו נקט רבי מיכל יהודה כלפי כפייה ללימוד תורה - "רחמנא ליצלן"!!! בדרך כלל משתמשים בביטוי זה כלפי אדם שנכשל בחטא חמור או נפל מדרך התורה. וזה בדיוק הענין כאן, הורה שמפעיל לחץ על ילדיו בנוגע לרוחניות, עלול לגרום לו בקלות לרדת מדרך התורה.

וכך אמר כ"ק האדמו"ר מצאנז שליט"א: בעבר היו הולכים עם התלמידים בתקיפות יתירה, והאב היה יכול לאיים על בנו שאם לא ילמד לא יתן לו לאכול. ברם בזמננו, יש לילך בבחינה של פי נער ישן אלא וְאֵהָבֵהוּ (הושע יא, א), במאור פנים ובסבלנות, באהבה וחובה, שיהא מְשֻׁכְנֵי אֶחָרֶיךָ נְרוּצָה (שיר השירים א, ד), שהילדים ירצו לבוא לתלמוד תורה (סברי מרן - חינוך, עמ' רלד).

סיפר נכדו של הגר"ש אלישיב זצ"ל, הרב ליפא ישראלזון: כאשר בני עמד לקראת גיל חינוך, החלתי לקחתו עמי לבית הכנסת, ופניתי לסבי בשאלה איזה חלק מהתפילה יש לבקש מהילד לומר וכיצד ניתן לגרום לו להתפלל כראוי בגיל כה צעיר. ענה מרן: בטרם אענה לך תשובה, ברצוני לבקש ממך שתבטיח לי דבר מה. **דבר ראשון, בלי לחץ**, אל תלחץ את הילד! לאחר שהנהנתי בראשי בחיוב וקיבלתי על עצמי לקיים את בקשתו, נענה מרן ואמר: עתה אענה לך תשובה, בקש ממנו לומר את המינימום הנדרש, מכיון שאם תעמיס עליו יותר מדי הוא עלול לאבד את החשק לתפילה עד שלבסוף לא ירצה להתפלל כלל! דבר נוסף, 'מיט א צוקער', תן לילד סוכריה כדי שירצה להתפלל (עפ"י עמודו של עולם עמ' תג).

[וראה מקורות נוספים לכך בספרי 'שתולים בבית השם', מילואים סימן ד'].

פרק ד. יישום מעשי של ההוראה 'לא להלחץ למצוות'

העצה הנ"ל, שלא להלחץ כלל לשמירת מצוות, מומלצת לכל הגילאים ולכל המצבים. **לכל הגילאים** - החל מגיל שלש, בו אנו מתחילים בחינוך ראשוני, ועד לגיל הנישואין, שבו יוצא הנער מרשות הוריו.

לכל הרמות הרוחניות - בין אם מדובר בבחור ישיבה מן המניין, שרק צריך קצת חיזוק בנוגע לזמן קריאת שמע של שחרית, למשל, ובין אם מדובר בבחור מתמודד, שבקושי שומר שבת.

לכל המגדרים - בין לגבי בנים, ובין לגבי בנות.

לכל המיקומים - בין אם מדובר בילד בכור, שיתכן שחסרה לו דוגמא אישית של אחים, ובין אם מדובר בקטן הילדים, זה המפונק, או בכל אחד מהילדים האחרים.

לכל סוגי האופי - בין אם מדובר בילד שקט וצייתן, שנראה שאינו מתמרד כלל לנוכח הצעקות שלנו, ובין אם מדובר בילד שובב ומרדן, שאנו חוששים כי הוא עלול 'לנצל' את כח הבחירה שאנו נותנים לו, לבחירה שלילית. **ולכל הקהלים** - בין אם אתם חסידים או ליטאים, ספרדים או אשכנזים, חרדים כבר עשרה דורות או בעלי תשובה טריים. לכולם!

ההוראה המעשית היא, שאם למשל הגיעה השעה שילד - או נער - צריך להתפלל, לברך, או ללמוד בשבת אחרי צהרים וכדומה, ראוי להזכיר לו פעם אחת, בעדינות וברגיעה, "מויש'לה, הגיע הזמן להתפלל". ואולי גם עוד פעם לאחר מספר דקות "הגיע הזמן להתפלל", וזהו! מכאן ואילך אנו כבר נכנסים לחשש 'לחץ', ויש להחמיר בכל חשש כזה, כאשר הורונו רבותינו:

נשאל הגרא"ל שטיינמן שליט"א בכנס חינוך, עד כמה רצוי או יש חובה להעיר לילדים. למשל, ילד שחוזר לבין הזמנים, זמן קריאת שמע של הגאון עובר והוא עדיין ישן. האם להעיר אותו, או לא. והשיב: אני חושב, להעיר, אבל לא לנדנד. **להעיר אותו פעם פעמיים, הוא קם - קם, לא קם - לא קם.** לא מחויב יותר. לא מחויב לתת לו מכות בשביל זה. אף על פי שכתוב 'הוכח תוכיח', אבל כך הילד מתמרד ואז יש לו חוצפה (ספר 'סברי מרן - חינוך', עמ' תכא).

מדברי הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א: ידוע שאנשים שהכריחו אותם בילדותם להתפלל או שכפו עליהם ללמוד, עד היום אינם מסוגלים להתפלל וללמוד. ולפעמים ההורים צריכים להעיר איזה הערה בתור ידידות

אגב אורחא, והדרך להעיר היא בצורה שהילד יבין מה שרוצים ממנו (עפ"י קונטרס הדרכה בלימוד התורה מהגר"ג אדלשטיין שליט"א).

הערה חשובה: אין בכוונת הדברים לומר שזו הדרך היחידה שקיימת. יתכן שיש הורים המחנכים בדרך אחרת, הכוללת גם כפייה ותוכחה לשמירת מצוות, והם רואים בכך הצלחה. אם אתם עושים כן וזה מצליח, כדאי שתמשיכו כך. אולם אם הנכם מרגישים - כמו הורים רבים - תסכול, אכזבה, או צורך בשינוי - כדאי שתאמצו בחום את הגישה שלנו, המוכיחה את עצמה באלפי בתיים. גם כאשר הבאתי את כל הציטוטים הנ"ל מגדולי ישראל, איני בא לומר שזו הדעה היחידה שקיימת. יתכן שישנן גם אמירות בגוון הפוך. אולם כאמור, להורים המרגישים צורך בשינוי, כדאי לסמוך בכל כוחם על ההוראות הנ"ל, שהינם עצה נפלאה מאד, ואחוזי ההצלחה שלה גבוהים ביותר.

פרק ה. הסבר לדברים - 'חוצפא יסגא', שגורם לריאקציה

מה הסיבה שאסור לכפות? הסיבה הראשונה היא, כי בימינו חוצפא יסגא (גמרא סוטה מט:), וכפי שמסביר בעל חובת התלמידים מהו 'חוצפא יסגא' - "שהנוער קם וחושב את עצמו לאיש בטרם זמנו, ועל כל מחנך מביט הנער כעל עריץ זר, שבא לשלול ממנו עצמאותו, והתנגדות מתעוררת בקרב הנער, עד שאינו נותן לב לשמוע את דבריהם" (עפ"י הקדמת חובת התלמידים). המציאות הזו, ניתן אולי לקונן ולהצטער עליה, אבל לא ניתן לשנות אותה. הילדים של היום רגישים יותר מאי פעם. אם אנחנו נכריח ילד ללמוד, להתפלל, לברך, וכן הלאה, הוא אולי יציית לנו בשעת מעשה, אבל בפנים תצטבר אצלו ריאקציה [בתרגום לעברית: תגובת נגד], וכשהוא יתבגר קצת הוא עלול להתרחק ולבעוט במצוות.

וכפי שסיפר הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, מעשה שהיה לפני שנים רבות בבחור ממשפחה חרדית, שבצעירותו התדרדר ויצא לתרבות רעה, וכשהתבגר לאחר נישואיו חזר בתשובה, ועכשיו הוא שומע שיעורים ולומד הכל חוץ מגמרא, הוא נהנה לשמוע הלכות, דברי אגדה ומוסר, ועושה מצוות, מעשים טובים וחסד, תפילה, מהכל הוא נהנה חוץ מלימוד הגמרא, מפני שכשהיה ילד לא רצה ללמוד גמרא, וההורים הכריחו אותו ללמוד בכפייה, ומאז נשאר לו פחד ושנאה מלימוד הגמרא, עד שכבר אינו מסוגל ללמוד גמרא, ועכשיו צריך פסיכולוג מיוחד שיוציא את הפחד מלבו.

ועכשיו מגיעה הפתעה. מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א מעיד על עצמו, מה לחץ בלימוד יכל לעולל לו, לקרוא וכמעט לא להאמין:

אמר הגר"ח שליט"א לאחד מבניו, צריך ללמוד בלי לחץ, ודע לך שאם היו אומרים לי שאני חייב לשבת כעת וללמוד ארבע שעות רצוף בלי להפסיק באמצע לא הייתי מסוגל ללמוד אפילו דקה אחת, רק כיון שאני יודע שאני יכול להפסיק כל רגע אני מסוגל ללמוד אפילו עשר שעות רצוף, צריך ללמוד בלי לחץ! (מנחת תודה - תורה, מאת נכדו הרב גדליה הוניגסברג שליט"א, עמ' ג).

נורא נוראות! מרן שר התורה שליט"א, שלא פסיק פומיה מגירסא, אילו היה מופעל עליו לחץ, לא היה מסוגל ללמוד אפילו דקה אחת! ומה נענה אחריו אנחנו, איזובי הקיר.

פרק ו. הסבר נוסף - 'זיווג החכמה עם האדם אי אפשר בלי תיאבון'

נוסיף עוד רובד של הסבר. גם אם נניח שהילד לא יסטה מן הדרך הסלולה ויישאר איתנו לגמרי, אך הוא עלול לקיים את המצוות רק כדי לצאת ידי חובה, כמי שכפאו שד. כל כך הרבה הורים מתאוננים על שהם מרגישים קרירות ורפיסות בגישה של הילדים, וזו אחת הסיבות לכך. הכפייה גורמת שהילד יקיים מצוות בשטחיות ובקרירות. אם אנו רוצים שהילד ישמור מצוות בהתלהבות, אחת הדרכים לכך היא על ידי חוסר כפייה.

וכפי שכתב הגר"א באגרתו: גם לבניך הי"ו, שתגדל אותם בדרך הישר ובנחת... ואל יכביד המלמד עולו עליהם, כי הלימוד אינו נקבע בלב האדם כי אם בישוב ובנחת, ונתון תתן להם איזה פרוטות וכיוצא כדי לשמחם, ויועיל ללימודם.

הבה ונשים לב לניסוח. יתכן שאפשר לבצע את הפעולה החיצונית של לימוד תורה גם עם לחץ, אבל אם רוצים שהלימוד ייקבע בלב האדם, שהדברים ייכנסו עמוק לנשמה ויהפכו להיות חלק בלתי נפרד מן האישיות, זה אי אפשר כי אם בישוב ובנחת.

באופן דומה כותב החזון איש: הזיווג של החכמה עם האדם, אי אפשר בלי כמיהה ותיאבון, 'דברי תורה חביבין' - כח החיבה פותח את המוח ואת הלב לבלוע חכמה בינה ודעת (קובץ אגרות חזו"א ח"ג, א).

ושוב, אותה הדגשה. יתכן שאפשר לקרוא דברי חכמה, ואולי אף להבין אותם, גם בלי שום חשק. אבל "הזיווג עם החכמה", ההתאחדות המוחלטת עמה, בקשר אהבה נצחי, זה 'אי אפשר בלי כמיהה ותיאבון'.

הגה"צ רבי אורי ויסבלום שליט"א, משגיח ישיבת נחלת הלויים, מסביר, כי גם בדורות הראשונים היה ענין התענוג בדברי תורה ענין כה נשגב ועיקרי, קל וחומר בדורנו, דור תפנוקים, שתענוגי עולם הזה זועקים מכל פינה, והפיתוי הוא אלף מונים מאשר היה בדורות קודמים, **הרי ענין העריבות בדברי תורה הוא ממש ענין של פיקוח נפש**... שיהיו בפינו "מתוקים מדבש ונופת צופים" (קובץ יחיזוקי ח"ה עמ' קיט). וכדי שיבא התיאבון, חובה עלינו לפתחו בהדרגה. אם הילד אינו בשל למעשי מצוות מסוימים לפי קצב התפתחותו הטבעי, ואנו כופים עליו לעשות מעשים שאינם תואמים לכוחות נפשו, בדורנו המאופיין ברגישות הנפש, הדבר עלול להרוס את הקשר בינו לבין התורה והמצוות. כך הסביר המשגיח הרב וולבה זלה"ה: ה'מסילת ישרים' משתמש בלשון "ושורש העבודה", כלומר ש'עבודה' היא תהליך אורגני הצומח באדם. החינוך למדרגות בבנין האדם צריך להיות **מותאם להתפתחות הטבעית של הילד**. זהו כלל גדול בחינוך: אסור לדרוש מהילד דברים שמצד גילו והתפתחותו עדיין אינו מסוגל לקיימם, הוא ימאס בהם ויתחמק מהם עד כמה שיוכל, וזה גורם נזק רב להתפתחותו הרוחנית (עפ"י זריעה ובנין בחינוך, תחילת הספר).

פרק ז. ההסבר העיקרי - הילד בפנימיותו רוצה עוד יותר מאיתנו

הורים רבים חוששים מלנסות את הגישה הזו. אם אנסה לתמצת את החששות לכמה מילים, זה נשמע בערך כך: "אם לא נאלץ אותו, אנחנו לא מאמינים שהוא יקיים מעצמו, שהרי **אנחנו** רוצים שהוא יצמח בתורה ובמצוות, אבל הוא מצידו לא מעוניין בכך, וגם אין סיבה שהוא ירצה מעצמו, למה שירצה?". ובכן, הורים יקרים, החשיבה הזו מוטעית מיסודה, ואסביר את הדברים בס"ד. לכל ילד יהודי, שנולד לבית חרדי, יש לפחות שבע סיבות חזקות **כן** ללמוד תורה! **וכן** לשמור מצוות! **וכן** לחיות לפי רוח הקהילה החרדית.

סיבה א

לכל יהודי יש נשמה אלוקית המפעמת בו, ותובעת ממנו 'להאכיל' אותה בתורה, בקרבת ה', ובשמירת מצוות. יתכן אמנם שחלק מהחילונים לא מרגישים שיש להם נשמה, כי הם לא יודעים כלום, והנשמה מכוסה באלף מסכים. אבל ילד שקיבל חינוך יהודי, לא יכול בשום אופן להתעלם מקולה של נשמתו. **פשוט אינו יכול**. הנשמה דורשת את שלה, ואינה נותנת מנוח.

סיבה ב

התורה והמצוות הם באמת הדבר הכי נעים והכי טעים בעולם, בפועל ממש. מאמר הכתוב הַנְּחֻמְדִים מְזַהֵב וּמְפַזֵּב רַב וּמְתוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנִפְתַּת צוּפִים (תהלים יט, יא), עדיין אקטואלי בכל עת ובכל שעה, ולא ישתנה לעולם. נכון אמנם, שלא כל יהודי זוכה לטעום זאת בכל שעה, אולם מכיון שהילד נמצא בסביבה של תורה - בבית, בישיבה ובבית הכנסת - הוא יהיה חייב על כרחו לטעום בשלב כלשהוא איזה טעם בתורה ומצוות, ואז הטעם פשוט מגיע, והוא מושך אחריו כמיהה לקיים עוד כדי לטעום עוד ועוד מגן העדן הצפון בתורה ובמצוות.

סיבה ג

הם רואים דוגמא אישית חיובית אצל ההורים, גם אם ההורים לא מושלמים - והם לא - אבל הם שומרים מצוות, ובדרך כלל האבא גם לומד תורה, אם הרבה או מעט, והאמא נוהגת בצניעות, [גם אם לא באופן מושלם], הדוגמא האישית הזו נספגת בליבו כבר משחר טל ילדותו לאורך ימים ושנים, הוא נושם אותה לאורך היממה-כל השבוע-כל השנה, באופן שכמעט אי אפשר לו לצאת מזה למציאות אחרת.

סיבה ד

התורה שהם לומדים, אם זה חומש, משנה, גמרא, הלכה, מוסר או חסידות, נספגת בליבם, והלימוד מחייב. דברי התורה עצמם שלמדו, דורשים מהם לקיים אותם. ושוב, לא תמיד המחויבות הפנימית הזו באה לידי ביטוי כאן ועכשיו, בכל רגע שנרצה, אבל היא נמצאת שם עמוק בפנים. אני רואה לפעמים נער שכבר חמש שנים לא למד כלום, ועדיין דברי התורה שלמד בצעירותו מלווים אותו, מדריכים אותו ואף מחייבים אותו.

סיבה ה

כמעט כל ילד ונער, ראה דוגמאות אישיות של רבנים, והדמויות האלו הטביעו בו את חותמן, ומלוות אותו בכל אשר ילך. זה יכול להיות רב בית הכנסת או השכונה, יכול להיות גדולי תורה שהלך לקבל מהם ברכות וכד', ובהחלט גם יכול להיות מלמדים בת"ת או רבנים בישיבה, או מורות מבית הספר, שחלק מהם דמויות מופת בעלות שיעור קומה, וכאמור ההשפעה החיובית שלהם עצומה.

סיבה ו

הוא גדל במשפחה חרדית, בשכונה חרדית ובמוסדות חרדיים. ויש לכך השלכה חיובית. לכל אדם יש באופן טבעי רצון להתאים עצמו לסביבתו, ולרצות את החברה בה גדל. קשה להיות שונה.

סיבה ז

ובפרט בחברה החרדית בה אנו מצויים, שיודעת לתגמל היטב על התנהגות טובה: כמה הערכה ומשוב חיובי מקבל ילד שלומד תורה, שהולך בתלם, אחר כך מתקבל בהתרגשות רבה לשיבה קטנה טובה, לשיבה גדולה טובה, אחר כך מציעים לו שידוכים בשיא הכבוד והיקר, ובדרך כלל אף עוזרים לו בחתונה ובדירה. וכן בת שהולכת בדרך טובים, מתקבלת ועולה בהתרגשות לסמינר, ואחר כך מציעים לה שידוכים מכובדים, וכו'. לב מי לא יחפוץ בכל הטוב הנחשק הזה?

אז אם יש כל כך הרבה סיבות לטוב, מדוע כל כך הרבה נערים פורקים עול, או סתם חסרי חשק? התשובה העיקרית היא: **בגלל כפייה של הורים, בגלל השפלות של מחנכים, בגלל לחץ רוחני שמופעל עליהם**. זו הסיבה כמעט היחידה שממאסה על הילדים את התורה, שגורמת להם דחייה מהמצוות.

ה'כפייה' רב כוחה להמאיס גם את הדבר הכי נעים בעולם. ניתן לבדוק זאת בקלות, למשל אם אדם יכריח ילד לאכול שלש פעמים ביום מנת גלידה טעימה, ויעניש אותו ויצעק עליו כינויי גנאי אם לא יאכל, הילד יפתח סליחה נוראית מגלידה גם בבגרותו. אפשר לנסות את זה בבית... אבל כשאין כפייה, הם יקיימו את המצוות בשמחה. נכון אמנם שאולי יהיו פעמים בודדות שהם ישתמטו מלימוד או קיום מצוה, [וחשוב לציין כי מי שמתחיל בזה מגיל שלש ברצף ממש, כך שלא יצר לילדיו שום ריאקציה ממצוות, יופתע לגלות כי הפעמים שילד לא יקיים מצוה יהיו נדירים], אבל באופן כללי הם יתחברו לתורה ולמצוות כבחבלי קסמים, וזה בדוק ומנוסה [פרק זה כולו נכתב בהשראת דבריו של הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, לאחר שקראתי עשרות שיחות שלו בנושאים אלו, בהם הוא מעורר נקודה זו בכל גווניה].

פרק ח. כשאנו לא ניקח אחריות במקומו - הוא יקח אותה

כלל גדול הוא בטבעו של עולם: אחריות על כל דבר בעולם לא יכולה להיות על שני אנשים, אלא רק על אחד. מי שצריך לקחת אחריות על מצוותיו של נער מעל גיל מצוות, הוא לא אחר מאשר הנער בכבודו ובעצמו, כמבואר בספרי הפוסקים:

מי שנעשה בנו בר מצוה יברך ברוך אתה ה'... שפטרני מעונשו של זה (רמ"א, או"ח רכה, ב). פירוש, דעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו למצות התורה ועכשיו כשנעשה איש מחויב הוא להתחזק בעצמו למצות השם יתברך (משנה-ברורה ס"ק ז).² מנוסח הברכה שאומר מעונשו של "זה" מוכח שצריך לאומרה בפני הבן, והטעם הוא כדי לעורר את הבן שידע שמכאן ואילך יזהר בנפשו לילך בדרך טובים כי אחריות האב נסתלקה מעליו (שו"ת יד יצחק ח"ג, סי' ש"ג ד"ה ומה).

ואחר שהגיע הבן לענישין, חייב האב לברך על שפטר מעונשו של זה, ושוב לא יטפל עמו כל כך, כדי שלא יסמוך עליו הבן, ויראה להיות איש זהיר במעשיו בפני עצמו. ובזה יש ללמוד משכוי בינה, כי התרנגולת מתחילה מגדלת את אפרוחיה ולוקחת מפיה ונותנת לפניהם, וכשנתגדלו קצת, היא מנקרת את עיניהם אם יבואו אצלחה!!! (ספר החיים, לרבי חיים בן בצלאל זצ"ל, אחי המהר"ל מפראג, ח"ב, פרק ב).

כאשר הורים יסירו אחריות מהם, היא תעבור מעצמה לילד. ברם נקודת הקושי היא, בשלב בו ההורים הסירו אחריות מהם, ועדיין לא רואים שהבן ממחר לקחת אותה... ואז הם נכנסים ללחץ, ומחזירים את שרביט האחריות לידיהם, ושוב רואים בצער כי הנער מצידו מתנער מכל אחריות. אולם אם יתאזרו בסבלנות, ויבינו שזהו תהליך שלוקח זמן מה, עד שהילד 'נושם' את תחושת האחריות הפרטית שלו, אזי ימתינו מן הצד לתקופה מסוימת, ואחר כך יופתעו לראות ניצני לקיחת אחריות אצל הילד. וראיתי זאת בפירוש באחד המקרים בו היה נער מתמודד שהיה קם בשעות מאוחרות, וההורים ניסו 'לעזור' לו להשכים, ללא הצלחה. רק כשההורים קיבלו הדרכה להוריד אחריות ממנו לגמרי, אזי הנער עצמו התחיל להגיד שבעצם מפריע לו שהוא קם מאוחר, ובמשך הזמן אף עשה פעולות שונות כדי לעזור לעצמו לקום בשעה סבירה.

פרק ט. הגישה שמביאה לרגיעה בבית

אחת התועלות הגדולות הנובעות מאימוץ הגישה שלנו, שבה אנחנו משאירים את הבחירה הרוחנית לילד, ורק מזכירים לו בעדינות מדי פעם, הוא **השלום בבית**.

שלום עם הילדים - כל כך הרבה ויכוחים ועימותים עם הילדים נחסכים, כל כך הרבה מריבות מיותרות נעלמות מחלל הבית. הורים חוזרים לחייך לילדים, הילדים חוזרים לאהוב את ההורים. פשוט נהיה נעים לחיות בבית. וכמובן שיש לכך השפעה רוחנית חיובית של הילד, כי הבית מייצג עבורו את היהדות, וכשהבית נחמד אליו, בעצם גם היהדות נחמדה אליו.

יתירה מכך, בדורנו שכיח מאד שהורים עסוקים כל כך בהשגחה רוחנית על ילדיהם, עד שהם בעצם מזניחים את התפקיד הראשוני שלהם "להיות הורים", האמורים לספק לילד את צרכיו השונים ובעיקר את הצרכים הנפשיים. וכפי שכתבה אם אחת שהשתתפה בסדנא שמסרתי בנושא 'חינוך מתבגרים', כי אחד הלקחים

² המשך דברי המשנה-ברורה: ודע, דאף על פי ששוב אין עליו ענין חינוך, מכל מקום יש על האב מצות הוכחה כשרואה שאינו מתנהג כשורה וכשאינו מוחה בידו נענש עליו, דלא גרע משאר ישראל וכידוע מה שאמרו חז"ל כל מי שיש לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס בעון אנשי ביתו, וכל מי שיש לו למחות באנשי עירו ואינו מוחה וכו', עכ"ל. כלומר, מידת האחריות שיש על אב כלפי בנו המתבגר, היא ביסודה מדין חובת הערבות כלפי כל ישראל, וכפי שמחויב לפעול על כל אדם מישראל אפילו בקצה העולם, שישמור מצוות. אלא שכמובן שיש לאב יותר אפשרויות מעשיות כלפי בנו מאשר כלפי זר, שהרי סוף סוף בנו הוא, ובביתו הוא מתגורר, ומלחמו הוא אוכל. אבל כאמור, **האחריות** - היא של הבן, האב - תפקידו לעזור לו בכך.

העיקריים שלקחה מהקורס הוא: "להתמקד בתפקיד שלי כאמא ולא כמשגיחת כשרות!...". יישר כח על ההגדרה הקולעת.

שלום בין ההורים - יש לכך השפעה חיובית על שלום הבית בין ההורים עצמם. כי מטבעו של עולם, כמעט כל עימות עם הילד, גורם למתח פנימי בין ההורים. ברם כאשר מפסיקים לריב עם הילד על נושאים רוחניים, יורד המתח הזה גם בין ההורים.

והכי חשוב - הוא שלום בין ההורה לבין עצמו. הגישה הזו מביאה לרגיעה פנימית, מורידה מתחים ולחצים מן החיים, ובחלק מהמקרים היא פשוט סם בריאות עבור ההורה. כי כל עוד הוא בלחץ, שרוי במעקב תמידי אחרי הילד, ולוקח ללב כל בחירה שגויה שלו, ההורה פשוט נכנס לחיים לחוצים, שהם לא בריאים לגוף ולנפש. כידוע, כמעט כל מחלה בעולם, יכולה להתפתח או להחמיר בעקבות חיים לחוצים של האדם. כמה פעמים לאחר שלימדתי את ההורים נושא זה, הם חזרו אלי וסיפרו שחזר להם הטעם בחייהם שלהם.

פרק י. ההסבר הכי משכנע - זה עובד!!!

מעל לכל, יש סיבה אחת מצוינת, שאיש אינו יכול לעמוד בפניה - **זה עובד, רבותי, ועובד מצוין!** צאו ובדקו זאת בכל מקום שתרצו; אצל ילדיכם, ילדי בני משפחתכם, חברים שכנים וידידים - ככל שיש פחות כפייה, יש בסופו של דבר יותר הצלחה בתורה ויראת שמים. כפי שהתבטא הגאון רבי יהודה שפירא זצ"ל, מראשי כולל חזון איש: **אלו שויתרו לילדיהם - הצליחו בחינוך, ואלו ש'החזיקו אותם קצר' - לא הצליחו!** (מפתח החינוך ח"א עמ' נט, לרבי עמוס גרין שליט"א).

סיפר הרה"ג ר' יהודה גרינוולד שליט"א - תלמיד חכם מובהק ובעל תשובה ותיק - על תחילת דרכו בחינוך ילדיו:

אני יכול לספר מנסיוני, כי כאשר בני החל להתפלל בבית הכנסת, הייתי מודאג מאד. ראיתי אותו יושב ובוהה באויר, כשהסידור מונח לפניו. מפעם לפעם הייתי מעיר לו, לעתים בחוסר סבלנות ובכעס. היו ימים שכל התפילה עברה עלי במחשבות, "מה עושים איתו? מדוע אינו מתפלל כראוי?", והחששות מפני העתיד לא נתנו לי מנוח.

לאחר מכן התחלתי להסתכל סביבי. התבוננתי בילדים המתפללים ותגובת הוריהם. נתתי עיני בתלמידי החכמים, **שתוצאות החינוך הטוב שלהם ניכרות בילדיהם**. מימיני ישב ראש ישיבה והתפלל, כשלידו יושב בנו בן התשע ובוהה. מפעם לפעם הוריד הילד את עיניו לסידור ומלמל כמה מילים, קם מכסאו, הסתכל לכל עבר וחזר לומר כמה מילים. אביו ישב לידו והתפלל, כמעט ללא כל שימת לב לבן. בחנתי תלמידי חכמים חשובים אחרים, וגיליתי תמונה דומה.

לעומת זאת, מצאתי אצל אברכים בינוניים, תגובות עצבניות כלפי הילדים והערות ללא גבול, כאשר ניכר כי הילדים אינם מקשיבים ועושים ככל העולה על רוחם.

לקח לי זמן להבין - מסכם הרב גרינוולד - כי אינני יכול לצפות מבני בן השבע שיתפלל כמו איש מבוגר, וכי כל תפקידי כרגע הוא, להרגילו לבוא בקביעות לתפילה ולהתפלל כפי יכולתו. כמו כן עלי להשתדל להוות דוגמא חיובית עבורו, בתפילתי ובהתנהגותי בבית הכנסת ולדאוג לכך שנתפלל במקום, שבו מתפללים ברצינות. כמובן שעלי למנוע מבני מעשים חריגים, שלא יסתובב סתם בבית הכנסת ושלא יפריע בתפילה. בצורה כזו, מרגילים את הילד להתפלל וברבות השנים הוא יפנים את הדוגמא האישית של האב ואת האוירה הרצינית בבית הכנסת, ויתפלל כראוי (לדעת בארץ דרכך עמ' 283).

העצה הזו פרקטית ומעשית, ואינה דורשת כל הכנה. ניתן ליישמה החל מהיום, כבר מהרגע. פשוט לא לכפות את הילד לשום דבר שבקדושה, בין אם מדובר בתפילה, ברכות, זימון, נטילת ילדים, הנחת תפילין, לבישת ציצית, קידוש בשבת, תקיעת שופר, נטילת לולב, לימוד תורה [לא כולל חובות בסיסיות של הת"ת או הישיבה, שהוא מחויב כלפי המסגרת] או כל מצוה אחרת - אין להכריח, אין לצעוק, אסור להעניש, לא לומר ביקורת, או לכעוס. רק להזכיר פעם אחת, ולכל היותר פעמיים, ואף זאת רק בטון נעים, ובלי קורטוב של לחץ. כמו כן אם הוא מקיים את המצוות, אך באופן מרושל או חלקי, ואנחנו ממש להוטים להסביר לו ש'ככה לא מקיימים את המצוה', או **רק** להראות לו מה שכתוב במשנה-ברורה סעיף פלוני, או **רק** ליעץ לו עצה טובה ש"אם אתה כבר טורח לקיים, לפחות תקיים כהוגן" - בדרך כלל זה לא כדאי ולא מומלץ. התזכורות והנדנודים האלו, בהחלט יוצרות תחושה של לחץ, והלחץ הוא רעל מסוכן לילדינו. זה כל הענין.

פרק יא. בענין חובת חינוך וחובת תוכחה

הורים שואלים: "מה עם חובת חינוך?"

כשמדובר בילדים מתחת לגיל מצוות, יש לכל אב מצות חינוך. המצוה הזו לכאורה מחייבת להכריח את הילד לקיים מצוות. אבל זה לא מדויק. קיבלתי מרבותי, כי מצות חינוך איננה 'גזירת הכתוב', אלא מצוה הכפופה לתכלית שלה, לגדל ילד שיאהב לקיים מצוות מתוך שמחה. מכיון שכך, עלינו לנהוג בה לפעמים כ'סוחרים', להפסיד קצת כדי להרוויח הרבה.

כפי שכתב הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, כדלהלן: במסכת שבת (לד.) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם השיכה, עשרתם, ערבבתם, הדליקו את הנר, אמר רבה בר רב הונא צריך

למימרינהו בניחותא כי היכי דלקבלינהו מיניה – צריך לאומרם בנחת כדי שיקבלו ממנו]. וזה כלל גדול בחינוך שעדיף להימנע מלתבוע ולדרוש בתוקף שאין הדברים מתקבלים כל כך, וכדאי להפסיד קצת כדי להרויח שיעשו מתוך הבנה (עפ"י חוט שני שבת ח"א עמ' עט).

הורים שואלים: "ומה עם חובת תוכחה?"

והרי ידוע מאמר חז"ל כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו (גמ' שבת נד:), ואם כך, אולי אנחנו מחויבים למחות בהם כל פעם. אבל לא היא. אם הדברים אינם מתקבלים על ליבו של הנער, הרי אמרו לנו חז"ל (יבמות סה:): כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. ובימינו, כל טיפה של לחץ על הנער היא כבר בגדר 'דבר שאינו נשמע' למהדרין.

פרק יב. "אם לא נסביר לילד, איך הוא ידע?"

הורים שואלים: "אבל בצורה כזו הוא לא ידע איך להתפלל לעולם, צריך להסביר לו מה זה תפילה". טעות. ההתנהגות שלו לא נובעת מחוסר ידע, אלא מחוסר מוטיבציה. הוכחה פשוטה לדברים: אם נבקש ממנו לכתוב חיבור [תמורת תשלום] בנושא 'איך צריכה להראות תפילה כהלכתה', או אם נמנה אותו להיות מדריך לנערים צעירים ממנו בשעת התפילה, יש להניח שהוא ישלוף ממוחו מהר מאד את כל כללי התפילה התקינה. מה שחסר לו זה התחברות לתפילה, דבר שיושג לאט לאט עם הזמן, ואז כבמטה קסם יצוצו החוצה כל הידיעות שהיו טמונות בליבו, אך עד אז עדיין לא הגיע זמן לצאת לפועל.

הורה אחד אמר לי: "הבעיה של בני היא, שהיא פשוט לא יודעת הלכות, אני רק רוצה להראות לו היכן כתוב ב'משנה-ברורה' שאסור להתעסק בחפציו באמצע התפילה, ואסור לצאת באמצע קדיש, וכד'". ואמרתי לו: "בטוח אני שהילד שלך יודע את רוב ככל ההלכות האלו! לא חסר לו ידע, חסר לו חשק! והדרך הכי מהירה להכניס לו את החשק היא דוקא לא להראות לו שום משנה-ברורה בענין". והודה לדברי.

וגם אם אכן חסר לו ידע, אין זה נכון לחשוב שהיחיד שיכול להשלים לו את הידע הוא "אני, כאן, ועכשיו". כי כל עוד לא מתקיים התנאי הראשון ללמידה, שהוא 'בקשת החכמה' מצד הילד, לא כדאי שילמדוהו הלכות אלו שהוא לקוי בהם. בעז"ה בעתיד כשיתפתח כלי קיבולו, הרבה שליחים למקום ללמד אותו מה שצריך ובזמן.

במחשבה שניה, ילד שנמצא בתוך עולם תורני, כמעט ואי אפשר שלא ילמד את ההלכות ההליכות הנכונות, אם רק תהיה לו נכונות פנימית. אולי יש בכך אפילו קצת חוסר אמונה, לחשוב שרק מה שאני אעשה כאן ועכשיו, זה מה שייעשה. תשאירו משהו לריבוננו של עולם:

"אנחנו רוצים תוצאות עכשיו"

הבעיה היא שאנו חיים בדור של היום, בו העולם כולו אחוז תזזית. כולם רוצים הכל כאן ועכשיו, ארוחת צהרים אינסנט בחמש דקות, פקס או דואר-אלקטרוני שנשלח בכמה שניות. וגם אנחנו רוצים תוצאות מיידיות, כאן ועכשיו, במקום ובמזמן, וכשזה לא מתרחש - אנחנו מרגישים שנכשלו. אבל זה לא נכון. צריך עוד קצת סבלנות, אורך רוח ואמונת חכמים - וההפסד הזה יתברר בהמשך כנצחון גדול לכל הצדדים.

פרק יג. המחסום הגדול - "אנחנו לא יכולים לשאת את המחזה"

יש הורים שפשוט אינם מסוגלים לעמוד בפני מצב בו הילד אמור לקום לתפילה והוא ישן, או שמסרב לברך ברכת המזון, ועלול 'לברוח' במקום 'לברך', או כדומה. ישנם כאלו, שעלולים ממש לחוש לחץ או כאב פיזי, מכך שהילד אינו מקיים מצוה מסוימת. הם לא מצליחים להמשיך בשגרת יומם, וללמוד או להתפלל בעצמם. הכסא הריק של ילדם, שואג באזניהם.

מהיכן נובעת תחושה זו? האם זו אכן רק יראת שמים טהורה? לעניות דעתי, ואבקש מחילה מראש מכבוד הקוראים, יתכן שמעורבת כאן בעיה חמורה בהשקפה.

התורה הקדושה מצווה אותנו על הבחירה, ככתוב: **רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה וּקְלָלָה, אֶת הַבְּרִכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו' (דברים יא) וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אִתָּהּ וְזָרַעְךָ (דברים ל, יט).**

כח הבחירה של כל אדם הוא המקום הכי אישי שלו, עד כדי כך שאפילו הקב"ה כביכול סילק משם את שליטתו, כנאמר בגמרא (ברכות לג:): **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ופירש רש"י: כל הבא על האדם ביד הקב"ה הוא... אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים.**

האם יתכן, שאנחנו מנסים לשלול מילדינו את כח הבחירה? אולי מתגנבת לראשנו מחשבה, שמצות הבחירה היא כבר משהו מיושן, שלא לפי רוח הדור, ואילו בדורנו בגלל ריבוי הסכנות, הגיע הזמן לעשות "שינויים

בתורה" [ח"ו] ולשלול את הבחירה מהילד. אנו ההורים נבחר בעבורם בטוב, באופן שיטתי, ולא ניתן להם אף פעם בחירה, מתוך חשש שמא אכן ינסו לממש את כח הבחירה, ויבחרו מדי פעם ברע. האם אנחנו לא סומכים על הנהגת השי"ת, שהפקיד את הבחירה בידי ילדים מגיל שלש עשרה, ומנסים "לתקן" את המצב על ידי התערבות שלנו? ואף כשמדובר בהורים ובנם, שלכאורה נמצאים בקשר קרוב, וכאחד הם, גם כאן צריך לדעת שישנה מחיצה מסוימת הקיימת בין כל נפש ונפש, הן מבחינת הבחירה האישית של כל אחד, והן מבחינת הסגנון האישי השונה מאדם לאדם.

כאשר לימדנו יחזקאל הנביא: **וְאִישׁ כִּי יְהִי צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה וְגו' צַדִּיק הוּא תְּהִי יְהִי נְאֻם ה' אֱלֹקִים, וְהוֹלִיד בֶּן פְּרִיץ שִׁפְךָ דָם וְגו' וְאֵת אִשֶׁת רְעֵהוּ טָמְאָה, עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנֶה גְזֻלוֹת גְּזוֹל וְגו' מוֹת יוֹמֵת דָּמָיו בּוֹ יְהִי וְגו' הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת בֶּן לֹא יִשָּׂא בְעֵוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בְעֵוֹן הַבֵּן וְגו' (ספר יחזקאל פרק יח).**

ומבאר בספר עקידת יצחק: המדרגה הנבואית תשיג במהות הנפשות ואמתת עצמותן, ויודע שלכל אחת מהן מחיצה בפני עצמה, ולא תתקשר נפש הבן עם נפש האב שיחויב שתפסד קצת, לזה תשיב אמריה הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל יח, כ) כי לא כאשר תגזור החכמה האנושית חטאים תרדף רעה (משלי יג, כא) מאב לבנים, כי כל אחת מהנפשות היא נבדלת מחברתה ולא תשיג האחד עונש זולתה (עפ"י עקידת יצחק, לרבי יצחק עראמה, שער נו).

אם ההורים פורצים את המחיצה, ומנסים לבחור במקום הבן ולהכתיב לו את דרכי הרוחניות לפי מידותיהם- שלהם, אזי שניהם ניזוקים מכך, גם ההורים שחשים תסכול מכך שהפריצה שלהם אינה משיגה את מטרתה, וגם הבן שמרגיש שפולשים למקום הכי אישי שלו, ומנסים לקחת ממנו את עצמו, והוא מתקומם.

פרק יד. מצבים מסוימים בהם מומלץ להפעיל לחץ מסוים

ישנם מצבים מסוימים, בהם כן מומלץ להפעיל לחץ, במידה סבירה. ניתן להגדיר אותם בשם "שבירת מחסומים". דהיינו, לפעמים ההורים מרגישים שבעצם הילד כן נהנה מן הלימוד/המצוה וכד', אלא שיש לו מחסום של עצלות או מידה אחרת, שמפריעה לו להתחיל. במקרה כזה, יש מקום להפעיל עליו לחץ סביר בכדי שיתחיל, משום שאנו יודעים שההנאה וההתחברות יבואו עוד באותה הזדמנות, לאחר שיתחיל לקיים. לדוגמא, זוג הורים שבאו להתייעץ עמי סיפרו, שבנם בן העשר אינו רוצה ללכת לבית הכנסת להתפלל בשבת בבוקר, ועל זה אין הם מתעמתים איתו, אבל גם בבית הוא צריך דחיפה כדי להתפלל. ובכן אומרת לו האם, שעל מנת לקבל אוכל עליו להתפלל קודם. והוא אכן מתחיל להתפלל בעקבות ציוויה של האם, אולם הוא מתפלל בנחת, בשמחה ובשירים, עד שזה ממש תענוג לשמוע, וניכר עליו שהוא נהנה מכך ומחובר לזה. ובכן השבתי להם, כי בהחלט יש מקום להנהיגה כזו, אחרי שהם נוכחים לראות באופן שיטתי שהוא כן נהנה ומחובר לתפילה, ורק צריך דחיפה ראשונית כדי להתחיל.

סיפר הגאון רבי משה דוד ליפקוביץ שליט"א בנו של הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל: כל דרך החינוך אצל רבינו היה בנעימות ובאהבה, ואף חלק זה של לימוד עם הבנים, היה בחכמה ובתבונה, בדרך של נעימות ולא כעול ולחץ. זכורני, שפעמים בימי החופש כשהייתי באמצע לשחק היה קורא לי להפסיק את המשחק ולבוא ללמוד עמו, אך לפני הלימוד היה פונה ואומר לי בנעימות: "מסתמא אתה לא מרוצה שעכשיו באמצע המשחק אני קורא לך, אבל אחרי רבע שעה תראה כמה זה טוב, איזו הנאה ושמחה תהיה לך, אף שבהתחלה אינך נהנה מן הלימוד". והיה משתדל לטעת בנו שנרגיש את ההנאה מהלימוד, כבר מראש השריש בנו את המחשבה הזאת, שלאחר שמתחילים ללמוד באה תחושת ההנאה והשמחה (קונטרס דבר זה רבינו הגדול אמרו - והגדת לבנד).

אבל, כאמור, מדובר בדחיפה ראשונית בלבד, המיועדת לשימוש באחוז קטן של מצבים, לשם שבירת מחסום מסוים ומוגדר, ובשום אופן לא כדרך ושיטה.

פרק טו. ושנתם לבניך

הכלי הראשון והבסיסי לחינוך הילד המתבגר, הוא הכלי העתיק והמקורי: ללמד את הבן תורה! כפי הציווי המקורי "ושנתם לבניך". מכיון שהילד גר אצלנו בבית, הרי המיקרופון בידינו, וביכולתנו לדבר הרבה דברי תורה! כל דבר תורה שהילד שומע בבית, כל סיפור צדיקים, כל מאמר חז"ל, כל ווארט, כל רעיון מוסרי, פירוש חסידי, כל פסק הלכה, הוא קולט וסופג והולך עם זה לכל מקום.

ישנם בחורים שמסתובבים בינינו ונראים לכאורה ריקנים מתוכן, אבל מי שנכנס לפנימיותם קולט שהם הולכים עם מזוודות מלאות וגדושות בכל התורה שלמדו בבית ובמוסדות הלימוד. אלא מה, זה מוחשך, מכוסה בקליפות, קשה להם ליישם בינתיים בגלל קשיים שונים שעוברים עליהם, אבל זה שם! וזה צץ ועולה בזמן הנכון.

יתרה מכך, פעמים רבות ניתן להבחין מתוך היכרות עם בחור, כמה שעות ביום אבא שלו לומד. כל שעת לימוד יומית נוספת של האב, מקנה לבן הרבה יותר ידע תורני, השקפה נכונה, כי התורה שנלמדת ומושמעת בחלל הבית, משפיעה על הילד יותר ממה שאנחנו חושבים.

פעמים רבות נוכחתי בכך, כאשר לימדתי נערים שהיה נראה שאינם שייכים כלל לסגנון הבית שלהם, ולפעמים אף היו מלאי טרוניות על הוריהם, ומכל מקום להפתעתי היו מצטטים באזני הנהגות ואימרות מהאב והאם, מהסבים, מהאחים וכד'. פעמים שעמדה על קצה לשוני השאלה הלא-טקטית: 'הרי רק אתמול נאמת באזני נגד אביך שלדעתך טעה טעויות רבות, ועכשיו אתה מצטט אותו בכזה כבוד?...'. אך כמובן לא שאלתי זאת, והאמת היא שזו כלל לא שאלה. כלל הוא, כי התוכן החיובי של ההורים משפיע לטובה על הבנים, יהיה מצבם מה שיהיה.

ולכן פשוט בכל הזדמנות כמו בסעודת שבת, בחגים, בטיולים, ובכל עת, צריך להמשיך לדבר דברי תורה. מה לומר? הכל! מבלי להיות 'בררנים': מאמרי חז"ל, מדרשים, סיפורי צדיקים, ווארטים על הפרשה, ווארטים על החגים, רעיונות מוסריים, פסקי הלכות, ועוד.

מכל מקום, כדי שדברי התורה אכן ישפיעו על בני הנוער, ולא יעוררו התנגדויות או ויכוחים, יש לשים לב לכמה נקודות, שיבוארו בפרקים הבאים.

פרק טז. לא לצפות להקשבה והסכמה מושלמת

כאשר מדברים דברי תורה בבית, אין צורך לבדוק בכל פעם אם הילד שומע אם מקשיב. יש הורים ששואלים אחרי כל דבר תורה ארבע שאלות: א] שמעת? ב] הבנת? ג] אתה מסכים? ד] אז מתי תתחיל ליישם? וזוהי טעות רבתי, שעלולה להרחיק את הילד מדברי התורה שלנו.

התפקיד שלנו הוא לדבר ולדבר, והדברים כבר פועלים לבד. בין אם שמע ובין אם לא שמע, הקשיב או לא הקשיב, הפנים או לא הפנים, יקיים מיד או לא, אין זה משנה! הכל נספג והכל נקלט, ואנו אין לנו אלא לדבר. אם הוא לא הקשיב היום - הוא יקשיב פעם אחרת. סוף סוף הוא גר איתנו באותו בית, ואיננו יכול לסתום את האזניים כל הזמן... אם הוא לא שמע הכל - יתכן ששמע חצי. אף אם לא שמע כלום - הנשמה שלו שמעה! וכאן אגלה להורים עוד קטן: הרבה פעמים הילד שומע יותר ממה שאנו סבורים, הוא רק **מראה** כאילו שהוא לא מקשיב [מסיבה שתבואר להלן]. ולכן, אל תילחצו מכך שהוא נראה כאילו שומע.

יתירה מזו, כאשר הורה משוחח עם בנו המתבגר, פעמים רבות יש לו הרגשה, שכלי החשיבה והרגש של בנו אינם פועלים כשורה. ההגיון לא ישר, ההרגשים הרוחניים לא תקינים, ומערכת הסקת המסקנות פשוט מתחמקת מלעבוד.

במקרה כזה, הורים רבים טועים ומנסים לעשות כל זאת בשביל הבן; מנסים 'לשתול' במוחו קו חשיבה הגיוני, מרגישים ומתפעלים ומזדעזעים במקומות הנכונים במקומו, ומסיקים מסקנות עבורו. חיים הם בהרגשה שאם נושא השיחה לא ימוצה עד הסוף ולא יגיע לסיכום חד וברור, אזי לא עשינו כלום.

אבל זו טעות. הנהגה כזו אינה פותרת את הבעיה, אלא מעצימה אותה. משל למה הדבר דומה, לילד שאינו מצליח ללכת על רגליו, ובמקום לפתח את ההליכה שלו, מוליכים אותו בכסא גלגלים. אם היה נוסע עמם היה זה עוד חצי צרה, הבעיה היא שבנידון דידן גם את הכסא [דברי התורה שעובדנו עבורו] הוא דוחה, וכך הוא נשאר בלי כלום.

הפתרון הוא בדיוק להיפך. ניתן בהחלט לספק לו חצאי משפטים, כדי שהוא יפענח אותם. להציג תחילה של הרגשה, כדי שהוא ימשיך להרגיש אותה בעצמו. לפתוח נושא לדיון, כדי שהוא עם עצמו יגיע למסקנה.

פרק יז. יתכן שהילד יבין מחר מה ששמע היום

ישאל ההורה, אבל הילד שלי נשאר רק עם חצי המשפט? אבל הוא ממש לא מרגיש את ההרגשות הנכונות? התשובה היא כי יתכן שהוא לא עושה את זה כאן ועכשיו, ברגע שאתם רוצים. אבל הוא יעשה את זה בעתיד. וכאן אגלה עוד נוסף, לפעמים כבר בשעת מעשה הבן מבין ומרגיש יותר ממה שאתם חושבים, אבל מפחד לספר לכם, כי הוא יודע שמיד אחר כך תגיע התביעה: אז אם הבנת, והרגשת, והסקת, אז קדימה - צא ועשה!! תתפלל בזמן ובכוונה, תלמד תורה בהתמדה, תקפיד ללכת לכל מקום בכובע וחליפה, וכן על זה הדרך. הפתרון הוא, להגיש לו חצאי דברים, לתת לו לעכל אותם, וגם ליישם אותם בקצב שלו, ומתי שיעלה רצון מלפניו.

לשם המחשה. יש כאלו שיורים את הדברי תורה בכח הזרוע, כמו חיצים ורמחים ישר ללב הילד, וזה כואב לו, ולא מועיל. עיקר ההשפעה היא דווקא על ידי דיבורים קצרים, טפטופים, המושמעים בעדינות ובחן, אך בעקביות. לא רואים את השפעתם המיידית, אך בסופו של דבר פרוטה לפרוטה מצטרפת, והמסרים נספגים עמוק.

ניתן להמשיך שני משלים שיבהירו איך כדאי להפיץ דברי תורה בבית.

א] כמו מוזיקת רקע נעימה שמתנגנת בחלל הבית מאיזה טיפ צדדי, לא כל אחד שם לב לזה מיד, לא מקשיבים במפורש, אבל זה מתנגן בחלל, ונכנס ללב, ומשפיע עליו.

ב] כמו מכשיר מפיץ בושם שמחובר לחשמל, והוא מפיץ את הבושם שלו בשקט, בעדינות, לא שמים לב אליו כל כך, אבל הוא עושה את האוירה! אנא, פתחו לבבכם להבין את הנמשל!³

פרק יח. לא כדאי להשמיע דברי תורה כתגובה לכשלון

נטיה טבעית של הורים, היא להטיף מוסר בשעת מעשה. לדוגמה, הילד הכה את אחיו - באותו רגע פותח ההורה בדרשה נמלצת על חומרת האיסור להכות את האח, בהלכה ובאגדה: לאו דאורייתא של 'לא יוסיף להכותו', הסוטר לועו של חברו כאילו סוטר לועה של שכניה [סנהדרין?], וכו'. או, ילד שובר חפץ - וההורה נושא באזניו נאום נרגש על הצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם, ויעקב אבינו שחזר על פכים קטנים, וכו'. אבל, מכיון שהילד חש שהטפת המוסר הזו אינה 'תורה לשמה' אלא כתב אישום ארוך נגדו, הוא מרגיש מותקף עם כל מילה, והוא מתגונן באמצעות אטימת האזניים; הוא לא מקשיב לדברים, ורק מצפה לרגע בו תיגמר החוויה הלא-נעימה, ובודאי ובודאי שאינו מושפע לטובה מהדברים.

מחנך אחד אמר בדרך צחות שיש לו הוכחה פשוטה לדברים: אם שיטת הדרשות ברגע הכשלון היתה נכונה, הרי כל הילדים שלנו כבר היו מושלמים...

כאשר מטיפים מוסר בשעת כשלון, אזי לא רק שהוא לא מקבל את השיחה הזו, הוא גם מפתח גישה כללית שמוסר זה דבר מטריד, לא נעים, שמחכים לרגע שהוא ייגמר. והוא עלול להרגיש כך גם בשיחות המוסר של המשגיח, או בסדר המוסר בישיבה. וכך מפסיד הילד את הכלי הנפלא שנקרא מוסר, לכל החיים. מה חבל!... לכן, אין להטיף מוסר כתוצאה מאירוע מזדמן. אף פעם. אם ילד עשה מעשה רע שדורש גערה, ההורה יכול לנזוף בו ולומר: "עשית מעשה רע פלוני, אל תעשה זאת יותר". או: "הכית את אחיך, אנחנו לא מרשים לעשות זאת". אם המעשה חמור במיוחד, ניתן להוסיף עוד כמה מילים קשות, כגון: "עשית מעשה גרוע מאד", 'לא מתאים לך', 'כולי צער על שבני התנהג כך', וכד'. אבל - לא יותר מזה. רק להדגיש את חומרת המעשה, בלי מוסר, בלי הרגשים או מושכלות חדשות. כעת הילד אינו בכושר לשמוע.

מתי כן הזמן? כפי שאמרנו לעיל, יש להורים הזדמנויות רבות להעביר לילדיהם דברי תורה, אם זה בסעודות שבת או בכל התכנסות משפחתית, ואז אפשר להעביר, באופן מותאם לכליהם של הצאצאים, יסודות ורעיונות בכל חלקי התורה והמוסר.

פרק יט. לא להתמקד דווקא בנושאים טעוני שיפור

פעמים רבות כשהורים משמיעים דברי תורה לבניהם המתמודדים, הדברים נדחים על הסף, מפני שהם **ממוקדים מדי**.

כאשר ההורים משמיעים דברי תורה באופן ממוקד בנושאים בהם הנער לקוי במיוחד, למשל, לבנים: לימוד התורה, השכמה לתפילות, שמירת עינים. לבנות: צניעות הלבוש. ולשניהם: דרך ארץ להורים ולמורים. ומסבירים באופן ברור ובאותיות גדולות מה נכון ומה לא נכון, אזי הנער מרגיש בכך וחש מותקף, והוא עלול להסתגר בתוך עצמו ולא להאזין כלל, או שהוא מגיב בויכוחים אגרסיביים.

וכפי שהתאונן בחור אחד בכאב: "אבא שלי הוא משפיע רוחני בעל שיעור קומה, אבל למה אני אף פעם לא יכול לשמוע ממנו דברי אגדה או חיזוק סתם כך, בשביל ההנאה. בכל משפט שהוא אומר - יש כוונה לחנך אותנו. בכל מאמר חז"ל שהוא מצטט - הוא בעצם רומז לאיזה הנהגה פסולה שלנו. הגענו למצב שאני פשוט לא רוצה לשמוע ממנו מילה..."

כולם מכירים את המעשה המפורסם עם הפרסומת ל'קוקה-קולה'. חוקרים שתלו בתוך סרט תמונות לשבריר שניה של קוקה-קולה, הנוכחים אפילו לא קלטו במח שהם ראו את הפרסומת, אבל אחרי כן בדקו ומצאו שהם קנו יותר קוקה קולה. מה היה שם? כשהמח לא קולט שאתה מכניס לו משהו, הוא לא מפעיל התנגדות, ואז המסר נקלט. ולכן רשמו לפניכם את הכלל - בהשפעה רוחנית של הורים על ילדיהם, **ככל שהדברים יהיו פחות ממוקדים, כך יש להם יותר סיכוי להתקבל!** וזאת בשונה כמובן מרוב ענייני העולם, בהם ככל שהאדם יותר ממוקד, הוא מצליח יותר.

כשהדברים יתפרסו על פני מגוון נושאים רחב, כולל נושאים צדדיים שאינם מחייבים ולא דחופים כלל, כמו למשל... קידוש השם, קידוש בשבת, חופה וקידושין, קדושת כתר, קידוש החודש, קידוש לבנה... עירוב תבשילין, עירוב תחומין, עירוב חצרות... אזי הילד שומע את הדברים בטבעיות, וכל כלי ההתנגדות שלו מורדמים. מדי פעם יושחל בתוכם נושא שהילד צריך בו שיפור, וכיון שעניינו ואזניו פקוחות, הוא יקלוט גם את המסר המסוים שחשוב לנו שהוא ישמע.

³ למעמיקים: בספרי חסידות מוסבר, כי לכל אדם יש מלבד התובנות שנכנסות לתוך מוחו, עוד תובנות שהוא שומע אבל הן 'גדולות עליו', הוא עדיין לא בשל להבין אותן, והן מרחפות מסביב למוחו, ונקראים 'מקיפין', הוא מרגיש קצת שיש בהם משהו, אבל לא מבין מה. וכשהאדם מתפתח עוד מבחינה רוחנית, אזי המקיפין נכנסים לתוך המוח שלו, ונעשים חלק מהבנתו, ואז מתפנה האיזור שסביב המוח לקבל מקיפין חדשים, ושוב בהמשך הם נכנסים, וחוזר חלילה.

פרק כ. כיצד להגיע למגוון רחב של דברי תורה

דוגמאות לסוגים שונים של דברי תורה

רק בשביל לסבר את האוזן, נשמיע רשימה של חלקית של סוגי דברי תורה שאפשר להשמיע בבית: פסוקים, מאמרי חז"ל, גמרות, מדרשים, מדרש פליאה, קטעים קצרים מהזוהר מתורגמים לעברית, משלים, חידות תורניות, סיפורי צדיקים מכל העדות והחוגים, סיפורי מופת של יהודים פשוטים, 'ווארטים' על הפרשה, 'ווארטים' על החגים, רעיונות מוסריים, רעיונות חסידיים, פתגמים יהודיים, דיבורים פשוטים של אמונה, סיפורי השגחה פרטית, ציון 'ארצייתי' [-יום השנה] שחל היום או השבוע, או נקודות זמן אחרות במעגל השנה [היום פסח שני, היום יום כיפור קטן, היום יום המיוחס, וכד'. ניתן להעזר בלוחות שנה מורחבים המציינים תאריכים אלו], פסקי הלכות, ואם יש לכם נטייה למיסטיקה - אפשר גם סיפורי רוחות וחלומות, ועוד... ניתן להיעזר בעלונים המופצים בבתי כנסת מדי שבת, אשר רבים מהם מלאים וגדושים בדברי תורה מרתקים ומגוונים.

שיח של הווי יהודי

המהות שלנו כיהודים שומרי מצוות, אינה מסתכמת רק בידיעות התורניות או בקיום ההלכה [הגם שהם בודאי העיקר], אלא גם בהווי היהודי: הרוח הפנימית של בית המדרש; ה'געשמאק' החסידי; סיפורים בנוסח ר' דוד זריצקי ז"ל; שיחם ושיגם של גדולי ישראל; הכרת ההיסטוריה היהודית; ההיסטוריה של המשפחה או הקהילה שלנו; הניחוח העתיק של העיירה; זכרונות מימי ילדותכם שלכם; תמונות משפחתיות של הדורות הקודמים; עדכונים מחצרות גדולי ישראל והאדמו"רים; ואפילו בדיחות יהודיות טיפוסיות... בל נתייחס לנושאים אלו כבזבוז זמן או ביטול תורה, כי יש להם ערך עצום! ככל שנער יהיה מחובר יותר להווי הזה, הריהו בעצם עטוף במעטפת הגנה מסוימת, של שייכות פנימית לנשמת היהדות. של תרבות יהודית מקורית, ששומרת עליו קרוב למקור, ומרחיקה אותו בעקיפין מרוח הרחוביות והחילונית המאיימת עלינו. מי אינו זוכר, למשל, את הרטט שאחז בכל עם ישראל, כאשר נחשפה ההסרטה הנדירה של החפץ חיים מגיע לכנסיה הגדולה של אגודת ישראל. כמה קשר מעניק לנו דבר כזה. ולכן כדאי להשקיע בשיחות גם בנושאים אלו.

תם ולא נשלם